

ВЕНЕДІКТОВ В.С.-

доктор юридичних наук, професор, Президент Української
асоціації фахівців трудового права

САЛВОН Т.В.-

вчений секретар Української асоціації фахівців трудового права

ПЕНСІЙНА РЕФОРМА В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Конституція, яка була прийнята у 1996 році, проголосила Україну суверенною, незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою [1]. Необхідно зауважити, що Україна не єдина країна в світі, яка закріпила в Основному законі положення про соціальну правову державу. Так, аналогічні положення прямо зафіксовані у конституціях Франції (ст. 2), Німеччини (ст. 20), Іспанії (ст. 1).

Соціальна правова держава — це політична організація суспільства, у якому право пов'язує і підкоряє собі державну владу, а основні права особи та її соціальна безпека складають зміст свободи, заснованої на законах, які приймаються і піддаються зміні законним шляхом [2, с. 140].

Виникнення соціальної держави є об'єктивною закономірністю державного розвитку, своєрідною реакцією на новітні процеси суспільної еволюції, пов'язаною з проблемами людського існування в умовах вільної ринкової економіки. Соціальна держава зростає на теренах уже сформованої у певній мірі правової держави, є її логічним продовженням на шляху гуманізації та переходу від пасивного споглядання до активного втручання в процес здійснення та забезпечення прав людини [3, с. 108]. Як правильно зазначає О.А. Лукашева, правова і соціальна держава — це не антитези, а діалектика розвитку держави, що визнає пріоритетність прав людини і

визначає у зв'язку з цим спрямуванням форми і методи діяльності [4, с. 115]. В.Н. Хропанюк вказує, що правова держава — це одночасно і соціальна держава. З його точки зору, соціальну основу правової держави становить саморегулююче громадянське суспільство, що поєднує вільних громадян – носіїв суспільного прогресу. У центрі уваги такої держави знаходиться людина, її різноманітні інтереси. Через системи соціальних інститутів та суспільних зв'язків створюються необхідні умови для реалізації кожним громадянином своїх творчих, трудових можливостей, забезпечується плюралізм думок, особисті права і свободи. Міцна соціальна основа держави визначає стабільність його правових підвалин [5, с. 81].

Отже, сьогодні будь-яка держава може вважатися соціальною та правовою, якщо її діяльність базується на правових нормах, а людина, її права, свободи та законні інтереси, а також їх розвиток, забезпечення та захист є пріоритетами державної політики.

Слід зазначити, що сьогодні в Україні накопичилось багато проблем в сфері соціальної політики. Це висока (порівняно з економічно розвинутими країнами) передчасна смертність, високий рівень загальної захворюваності населення та захворюваності на соціально-обумовлені хвороби (хвороби, обумовлені ВІЛ-інфекцією, туберкульоз, злоякісні новоутворення, наркоманія, алкогольні психози), низький рівень оплати праці, пенсій та інших соціальних виплат, проблеми, пов'язані з неналежним фінансуванням освіти, культури та спорту.

Однією з основних проблем соціально-економічного розвитку України є відчутне загострення демографічної ситуації. Підтвердженням цього є, насамперед, те, що за роки незалежності в умовах, коли на території України не було ані війни, ані збройних конфліктів, ані масових епідемій чи глобальних природних

катаклізмів, кількість її населення зменшилася практично на 5 млн. осіб. Як зазначається в Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 24 червня 2006 р. № 87, на сьогодні демографічна ситуація в Україні перебуває у кризовому стані, ознаками чого є низький рівень народжуваності; зниження тривалості життя; підвищення вірогідності смертності чоловіків у працездатному віці; висока порівняно з розвинутими державами смертність немовлят і дітей віком до 5 років, а також постійний масштабний міграційний вплив молоді, що негативно позначається як на чисельності та статевовіковому складі населення, так і на народжуваності.

Нині питома вага осіб у віці 60 років і старше в загальній чисельності населення становить приблизно 30% і є однією з найвищих у світі, що негативно впливає на навантаження осіб працездатного віку. Зараз у нашій державі склалася така ситуація, за якої кількість працюючих практично дорівнює кількості пенсіонерів. Все це потребує активного державного втручання та ефективної державної допомоги.

Подальший соціально-економічний розвиток країни безперечно неможливий без проведення відповідних реформ у всіх галузях господарства, державного устрою чи суспільства, які б ефективно просували Україну в європейський простір та забезпечили б їй яскраве майбутнє.

Визнання Конституцією України людини найвищою соціальною цінністю свідчить про те, що держава повинна піклуватися про людину, її життя і здоров'я, честь і гідність. Конституційні права і свободи повинні гарантуватися і не можуть бути скасовані. Під час прийняття нових законів неможливим є звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини. Стаття 46 Конституції України

передбачає, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ, організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними громадянами. Пенсії та інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Аналізуючи з юридичної точки зору змістовність розпочатої пенсійної реформи, можна констатувати, що вона має як позитивні, так і негативні складові. Позитивним є те, що вона розпочалася з урахуванням європейського досвіду і має відповідні інновації пенсійного забезпечення. Наприклад, встановлення максимального розміру пенсії, поступове підвищення пенсійного віку, підвищення мінімального страхового стажу, встановлення одноразової допомоги працівникам бюджетної сфери під час виходу їх на пенсію, зменшення розміру пенсії з 90 % до 80 % заробітної плати державних службовців, призначення дострокових пенсій народним депутатам, збільшення розміру пенсії в разі відстрочення виходу на пенсію тощо. Негативним є те, що до впровадження таких інновацій не готові ні держава, ні суспільство у зв'язку з відсутністю економічних можливостей для їх впровадження.

Якщо оцінювати загалом пенсійну реформу, то складається враження, що, в першу чергу, вона спрямована на поповнення

Пенсійного фонду за рахунок самих пенсіонерів, шляхом ліквідування їх соціально-правових гарантій, передбачених нормами Конституції України, що і викликає занепокоєння у населення. Проведення будь-якої реформи потребує відповідного фінансового забезпечення. Жоден закон не буде діяти, якщо відсутня фінансова підтримка для його впровадження.

Треба мати на увазі, що завжди економіка була базисом, основою для правового регулювання суспільних відносин, а тим більше стосовно пенсійного забезпечення, де держава начебто віддає борг за минулий особистий внесок кожного пенсіонера в розбудову держави, суспільства та економіки. Тому відсутність фінансово-економічної бази робить пенсійну реформу безрезультативною та гальмує її позитивний розвиток. Зараз також дуже важливо не утримувати пенсіонерів від подальшої продуктивної праці шляхом зменшення пенсійного забезпечення або відмови в продовженні трудових відносин у зв'язку з виходом на пенсію, а навпаки, заохочувати їх правовими та економічними важелями. Необхідно в подальшому більш ефективно використовувати їх багатий досвід, знання та вміння там, де їх праця може принести користь державі та суспільству.

На наш погляд, першими повинні запроваджуватися економічні реформи в різноманітних галузях господарства, а вже на їх базі – соціальні реформи. Дуже важливим напрямом цієї діяльності є проведення земельної реформи, тобто аграрної реформи, яка повинна забезпечити продовольчий добробут населення та вплинути на розвиток машинобудівництва. Враховуючи ті обставини, що земля вже розпайована між власниками, важливим є, з точки зору держави, об'єднати пайщиків в державні агропромислові комплекси, поряд з існуючими

фермерськими господарствами. Розрахунок тільки на фермерські господарства та кооперацію не дасть потрібного ефекту для розвитку сільського господарства в цілому, необхідним є державний важіль підтримки. Наявність державних підприємств у сільському господарстві надасть реальну можливість державного впливу на плановість вирощування сільськогосподарських культур та забезпечить відповідний державний контроль, а в необхідних випадках – і державну підтримку. Для індивідуального власника важливо мати тільки прибуток, а не забезпечувати інтереси держави та суспільства на продовольчому ринку. З іншого боку, існування державного і приватного секторів у сільському господарстві надасть реальну можливість створювати умови для конкуренції на продовольчому ринку. Впровадження іноземних інвестицій або продаж землі іноземним компаніям призведе до втрати національного багатства та зuboжіння населення країни.

Вважаємо, що важливим аспектом реформування країни є також адміністративно-територіальна реформа з наданням головам обласних державних адміністрацій широких повноважень в економічній та соціальній сферах підпорядкованого регіону, щоб основним показником їх діяльності став ефективний розвиток регіону як важливої складової держави в цілому. Такий підхід забезпечить створення нових робочих місць, стабілізує ринок праці, виявить потребу в кваліфікованих кадрах, забезпечить необхідність їх підготовки, надасть можливість громадянам працювати в Україні, а не за кордоном. Треба надати право головам обласних державних адміністрацій залежно від потреб укладати угоди про співробітництво між регіонами України. На жаль, існуюча в нашій країні тендерна політика теж гальмує економічний розвиток регіонів та держави в цілому.

Договори про співробітництво між регіонами країни та виконання інших спільних договірних зобов'язань нададуть реальну можливість забезпечувати внутрішній ринок власними промисловими та продовольчими товарами, а також створювати соціальні інфраструктури для населення регіонів, тобто мова йде про істотне розширення повноважень глав обласних державних адміністрацій, особливо в аспектах забезпечення життєдіяльності регіону в умовах економічної нестабільності та енергетичної залежності країни. Територіальні регіони набагато оперативніше будуть вирішувати питання між собою, ніж чекатимуть їх вирішення в централізованому порядку. Розширена самостійність регіонів – це ключ для ефективного проведення економічних та соціальних реформ держави.

Підсумовуючи вищевикладене, треба зазначити, що реформи повинні забезпечувати подальший ефективний розвиток держави та суспільства, а не виступати чинником популізму для чиновників або політичних партій. Тому впровадження пенсійної реформи без належного фінансового забезпечення – це не економічний прогрес, а скоріше – соціальний регрес, тому що тільки праця і її результати були, є і будуть єдиним основним джерелом підвищення добробуту як кожного громадянина, так і держави в цілому.

Список літератури:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради, 1996, № 30, Ст. 141.
2. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
3. Ганьба Б.П. Системний підхід та його застосування в дослідженні України як демократичної, соціальної, правової держави. // Дис... канд. юрид. наук. — К., 2001. — 185с.

4. Лукашева Е.А. Общая теория прав человека.— М.: Норма, 1996.— 510с.

5. Хропанюк В. Н. Теория государства и права: Учебное пособие для высших учебных введений. / Под ред. профессора В. Г. Стрекозова. — М.: „Дабахов, Ткачев, Димов”, 1995. — 384с.